

KUNGEN SITTER SÄKERT PÅ TRONEN – MEN KRONPRINSESSAN ÄR MEST POPULÄR

ULRIKA ANDERSSON

Sammanfattning

Den konstitutionella monarkin beskrivs ofta som en demokratisk paradox där all offentlig makt utgår från folket medan statschefsämbetet ärvs via blodsband. Lösningen enligt monarkins kritiker är att avskaffa monarkin och införa republik. Då kan folket på demokratisk väg välja statschef. Kritikerna menar också att monarkin åsidosätter principer om jämlikhet och allas lika värde och kränker kungafamiliens mänskliga rättigheter. Monarkiförespråkarna håller inte med. De menar att monarkin är demokratiskt förankrad då dess existens är beroende av riksdagens stöd. Därtill anses monarkin fungera som en enande kraft bortom den ombytliga partipolitiken. Mot den här bakgrunden är det intressant att studera på vilken av dessa sidor den svenska allmänheten ställer sig: Finns det folkligt stöd för att införa republik? Resultaten från 2022 års nationella SOM-undersökning indikerar att kungen fortfarande sitter säkert på tronen. Detsamma gäller troligen även för Kronprinsessan Victoria, som är den offentliga person som är mest populär hos allmänheten. Kungahusets förtroendekapital är stabilt och en majoritet av svenskarna vill behålla monarkin.

Den 15 september 1973 steg en ny monark upp på den svenska tronen. Tjugosju år ung tillträdde kronprins Carl Gustaf ämbetet som statschef efter den då nyss bortgångne Gustaf VI Adolf. Ett halvt sekel senare firar Carl XVI Gustaf – vilket blev den nya monarkens namn – femtio år som Sveriges regent. Som statschef i en modern demokrati har regenten inte någon politisk makt, utan förväntas agera i samförstånd med de politiska organen samtidigt som han också ska agera opolitiskt (jfr. SOU 1972:15). De flesta partier i Sveriges riksdag står bakom, eller tolererar åtminstone, att monarkin ska bevaras i sin nuvarande form. Men vad tycker egentligen medborgarna?

Det här kapitlet tar sin utgångspunkt i frågan om hur den allmänna opinionen ser ut beträffande monarkin som styrelseskick i Sverige och det arbete som kungahuset genomför. Mer specifikt granskas inställningen till att behålla monarkin respektive att införa republik, likaså hur stort förtroende människor har för kungahusets arbete och i vilken utsträckning representanter för kungahuset uppskattas eller inte – i det här fallet kung Carl XVI Gustaf och kronprinsessan Victoria. Innan frågorna analyseras kommer fokus att riktas mot några av de spörsmål som den konstitutionella monarkin under senare år har väckt hos forskare inom olika vetenskapliga fält.

Folkstyre och arvmonarki – en (o)möjlig kombination?

Den konstitutionella monarkin har i många sammanhang beskrivits som en demokratisk paradox, där den offentliga makten utgår från folket medan statschefsämbetet ärvs via blodsband (Stepan m.fl., 2014; von Daniels, 2018; Hazell & Morris, 2020a). Grundprincipen för dess existens är att monarkens befogenheter regleras i lag, till skillnad från absoluta monarkier där den kungliga auktoriteten är okontrollerad eller obegränsad (Anckar, 2020; Alexander, 2021:10). Distinktioner har gjorts mellan semi-konstitutionella respektive konstitutionella monarkier, där de förstnämnda avser stater där monarken besitter politisk makt i relation till parlamentet (som i Lichtenstein), medan de senare avser konstitutioner där monarkens politiska makt är avsevärt begränsad (Stepan m.fl., 2014; Anckar, 2020; Wiszowaty, 2021). Stepan med kollegor (2014:36) har föreslagit ytterligare en distinktion mellan konstitutionell monarki och demokratisk parlamentarisk monarki, där monarken i det senare fallet helt saknar politisk makt. Sverige brukar lyftas fram som exempel på ett sådant styrelseskick, då ämbetet som rikets statschef går i arv samtidigt som statschefen enligt lag saknar politiska befogenheter (Stepan m.fl., 2014:36; Bulmer, 2014; Berceanu, 2019).

Hazell (2020a) menar att konstitutionella monarkier kan placeras in på ett spektrum där ena änden utgörs av länder där monarken har mycket makt och den andra av länder där monarken har liten makt. Sett till europeiska förhållanden placerar sig Sverige i ena änden av spektrumet eftersom statschefsämbetets funktion är renodlat representativ, medan länder som Norge, Danmark, Belgien, Nederländerna, Luxemburg, Spanien och Storbritannien är utspridda längs spektrumets andra sida då deras monarker fortfarande besitter viss formell makt (Hazell, 2020a). Makten är dock framför allt begränsad till uppgifter som rör regeringsbildning, sammankallning och upplösande av parlamentet, tillsättning och avsättning av ministrar respektive samtycke till lagstiftning (Hazel, 2020a; Beenakker & Xijlstra, 2021; Krunke, 2021).

Ett spörsmål som på senare tid har intresserat forskare, är hur det kommer sig att flera av de länder som rankas högst i olika demokratiindex är konstitutionella monarkier, trots att kombinationen demokrati-monarki beskrivits som en olösbar ekvation i det liberala samhället (von Daniels, 2018; Anckar, 2020; Hazell & Morris, 2020b). År 2022 placerade sig Norge på förstaplatsen i Economist Intelligence Units demokratiindex, medan Sverige och Danmark hamnade på fjärde respektive sjätte plats (EUI, 2023:3). De konstitutionella monarkierna i Skandinavien toppade också V-Dem-institutets ranking över liberala demokratier 2022 (V-Dem Institute, 2023:42). von Daniels (2018) menar att det råder dissonans mellan den moralideologi som liberalismen utger sig för att vara och den faktiska liberalism som i konstitutionella monarkier ger utrymme för symbolisk självförståelse och erkännande av historiens betydelse. För att förstå mekanismen bakom att vissa konstitutionella monarkier kan hamna så högt i rankingen, argumenteras

för att forskningen behöver rikta större fokus mot studier av den konstitutionella monarkin eftersom dess politiska och sociala historia innehåller nyckeln till att förstå de djupt rotade föreställningar om stabilitet och det komplexa förhållandet mellan förändring och kontinuitet som antas ligga till grund för monarkins och den liberala demokratins samexistens (Hazell & Morris, 2020a).

Konstitutionell reglering, sedvanor och egenreglering

I de flesta konstitutionella monarkier i Europa regleras monarkins uppgift och befogenheter i konstitutionen. Storbritannien utgör ett undantag, då en stor del av statskicket, inklusive monarkins funktion, bygger på konstitutionell praxis som inte kodifierats (Hazell, 2015, 2020a). Oavsett land sker arbetet med att reglera monarkin ofta långsamt och i perioder, vilket innebär att det under vissa tidsperioder förekommer glapp mellan den formella makt som monarken tilldelats genom konstitutionen och den makt som monarken i realiteten utövar (Hazell & Morris, 2020a). Anpassningen av monarkens handlingsutrymme utgår då från konstitutionella sedvanor och konstitutionell praxis. Latenta befogenheter finns dock fortfarande kvar under ytan eftersom lagstiftningen släpar efter (von Daniels, 2018; Hazell & Morris, 2020a). I Sverige innebar exempelvis parlamentarismens slutliga införande efter första världskriget att kungamakten i praktiken övergick i folkmakt. Monarken hade dock enligt lag fortfarande politisk makt, vilken emellertid utövades i mer begränsad omfattning i enlighet med rådande konstitutionella sedvanor (von Daniels, 2018; Wenander, 2020). Det dröjde fram till 1969 innan parlamentarismen skrevs in i regeringsformen (Lane, 1996) och sedan tog det ytterligare fem år innan den svenska monarkens kvarvarande politiska makt upphävdes genom 1974 års regeringsform (SFS 1974:152). Det innebär att det under relativt lång tid rådde ett påtagligt glapp mellan vad konstitutionen tillät monarken att göra med avseende på rikets styrning och vad monarken efter överenskommelse med riksdagen faktiskt gjorde.

Förekomsten av latenta befogenheter och konstitutionella sedvanor behöver inte vara problematiskt så länge alla parter håller överenskommelser och inte utmanar rådande praxis. Avsteg kan däremot leda till krissituationer, vilket bland annat varit fallet i Luxemburg och Nederländerna. I Luxemburg frångick exempelvis statschefen praxis då denne 2008 vägrade samtycka till en lag om dödshjälp. Enligt konstitutionen krävdes kungligt samtycke för att driva igen parlamentets förslag, ett samtycke som parlamentet traditionellt fått (Heuschling, 2020). Detta avsteg ledde till att statschefen förklarades tillfälligt otillräknelig, varpå konstitutionen kort därefter reviderades genom en strykning av begreppet ”samtycke” (Frieden, 2009; Heuschling, 2020). I Nederländerna ansågs monarken ha agerat okonventionellt – om än lagligt – efter valet 2010, då dennes utnämning av sonderingspersoner gjordes med (förmodad) avsikt att hindra vissa partier från att hamna i regeringsställning (Schleiter m.fl., 2017). Något år senare beslutades att monarken inte längre

är del av regeringsbildningsprocessen (Andeweg m.fl., 2020:120f; Tweede Kamer, 2023). Ungefär samtidigt infördes nya regleringar av monarkin i Storbritannien. I samband med att lagar för mandatperioder och nyval fastställdes, upphörde monarkens rätt att upplösa parlamentet (FTPA 2011 c.14). Det blev dock en temporär förändring då brittiska parlamentet beslutade att upplösa lagen 2022. Monarken återfick således sina befogenheter (DCPA 2022 c.11).

Exemplen ovan handlar om initiativ som initierats av parlamenten i syftet att tillse att kungahuset inte utövar onödigt inflytande över politiken och politiska processer. Kungahuset själva har emellertid också tagit initiativ till förändringar i syfte att bibehålla monarkins relevans och ställning i demokratin. Både det svenska och det danska kungahuset har exempelvis dragit ned på antalet personer som erhåller apanage, likaså har antalet aktiva medlemmar i kungahuset minskat (Hazell & Morris, 2020b; jfr. Kungahuset, 2019; Kongehuset, 2022). Sådana förändringar har bland annat kommunicerats som en vinst för de individer som berörs, då dessa får större möjlighet att själva bestämma över sina liv (jfr. Kongehuset, 2022). Detta perspektiv är högst relevant då det tangerar frågan om huruvida arvsmonarkin hör hemma i ett demokratiskt samhälle. Den konstitutionella monarkin beskrivs exempelvis bryta mot grundläggande demokratiska principer om jämlikhet, alla människors lika värde, rätten till religions- och åsiktsfrihet samt rätten att fritt välja vem man vill gifta sig med (Jessurun d`Oliveria, 2012; von Daniels, 2018:465; Hazell, 2020b). Tillsättningen av statschefsämbetet genom arv påverkar således monarkens och dennes familjs möjligheter att fritt utöva sina mänskliga rättigheter.

Starkt inhemskt stöd för Europas konstitutionella monarkier

Begränsningen av individens frihet utgör tillsammans med avsaknaden av att på demokratisk väg välja statschef själva kärnan i de argument som förs fram av grupper som förespråkar monarkins avskaffande. Trots att frågan om införande av republik har funnits med i den svenska debatten i över hundra år har det dock aldrig funnits tillräcklig stöd i riksdagen för att avskaffa monarkin. Senast frågan var föremål för en mer omfattande debatt var mellan 1910- och 1970-talet då Socialdemokraterna, initialt tillsammans med dåvarande Liberala samlingspartiet, drev frågan om att övergå till republik. I samband med grundlagsberedningens arbete med det som blev 1974 års regeringsform slutade striden om monarkin i Torekovöverenskommelsen 1971 där Socialdemokraterna och de konservativa partierna enades om att behålla monarkin, men ta bort det formella maktutövandet (Svanberg, 2013). En Sifo-undersökning från 1973 visade att beslutsfattarna knappast hade folket på sin sida: Endast sju procent ville minska monarkens befogenheter i enlighet med grundlagsförslaget medan 80 procent ville behålla befogenheterna och 12 procent utöka desamma (Svanberg, 2013:37). Efter reformens genomförande har dock politiker och en klar majoritet av allmänheten i huvudsak stått på samma sida. I samband med valet 1976 ansåg närmare sju av tio i den vuxna befolkningen att det

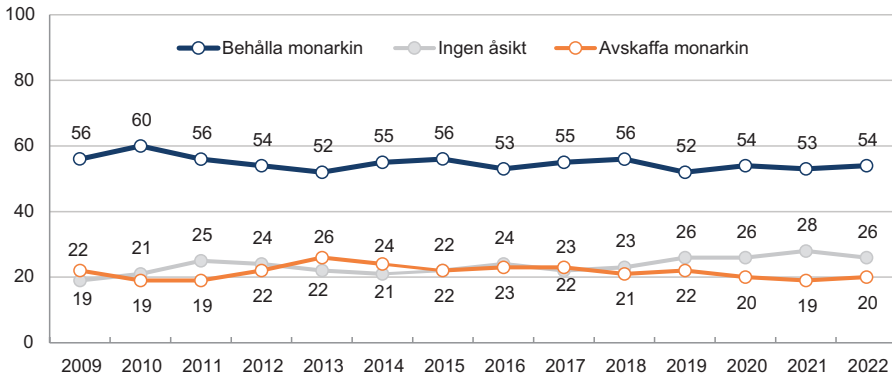
var viktigt att behålla monarkin och två decennier senare, 1995, ansåg en ungefär lika stor andel att det vore dåligt att införa republik i Sverige (Nilsson, 2017).

Situationen har varit densamma i Europas övriga konstitutionella monarkier. Även om kritiken mot kungahuset i perioder kan ha varit omfattande, åtnjuter de fortfarande stöd från allmänhet och politiska beslutsfattare (Mortimore, 2020; Nilsson, 2020; Seaton, 2020; Hernández m.fl., 2021). Det har inte minst framgått i Norge, där Stortinget sommaren 2022 röstade emot ett förslag om att införa republik (Stortinget, 2022). Även medborgarna har fått säga sitt om den norska monarkin. Det nuvarande kungahuset instiftades efter en folkomröstning 1905, strax efter unionsupplösningen mellan Sverige och Norge. Initiativet till omröstningen togs av den tilltänkte monarken, dåvarande Prins Carl av Danmark, som inte ville tacka ja till tronen utan folkets stöd (Mortimore, 2020).

Opinionsundersökningar visar att en majoritet av invånarna i de skandinaviska länderna, BeNeLux-länderna samt Storbritannien vill att monarkin ska bevaras (Mortimore, 2020; Andersson, 2022; Ipsos, 2022). I Spanien är uppfattningarna mer klivna, med en knapp majoritet för republikförespråkarna (Hernández m.fl., 2021). Det spanska kungahuset har sedan tidigt 2010-tal varit förknippat med en rad skandaler vilka har bidragit till ett minskat stöd för monarkin. Den före kungen Juan Carlos har exempelvis anklagats för otrohet, trakasserier och jakt på skyddsvärda djur, och han är sedan några år även misstänkt för korruption och skattebrott.

Svenskarna kritiska till att införa republik

Hur stort stöd har då monarkin i den svenska befolkningen? Är det dags att införa republik eller är den konstitutionella monarkin fortfarande livskraftig? I den nationella SOM-undersökningen 2022 har svarspersonerna fått ta ställning till två frågor som berör det svenska statskicket. Det handlar dels om inställningen till huruvida Sverige ska behålla eller avskaffa monarkin, dels huruvida det är ett bra eller dåligt förslag att införa republik med en vald president. Resultaten visar att drygt hälften, 54 procent, vill *behålla* monarkin medan 20 procent anser att monarkin ska avskaffas (figur 1). Stödet för monarkin är således klart större än invändningarna mot densamma. Därutöver uppger sig 26 procent sakna åsikt i frågan. Opinionsen har i stort varit densamma under de senaste tio åren, där stödet för att behålla monarkin har haft ett tydligt övertag över stödet för att avskaffa monarkin. Stödet för monarkin har varierat mellan som högst 60 procent år 2010 och som lägst 52 procent åren 2013 och 2018. Förslaget om att avskaffa monarkin har å sin sida som mest stöttats av 26 procent (2013) och som minst haft stöd av 18 procent (2010, 2011, 2018).

Figur 1 Stödet för att behålla eller avskaffa monarkin, 2009–2022 (procent)

Kommentar: Frågan lyder 'Tycker du att Sverige ska behålla eller avskaffa monarkin?'. Svarsalternativen framgår av figuren. Antalet svar har varierat mellan som minst 1 575 (2015) och som mest 1 863 (2020). År 2022 svarade 1 743 personer.

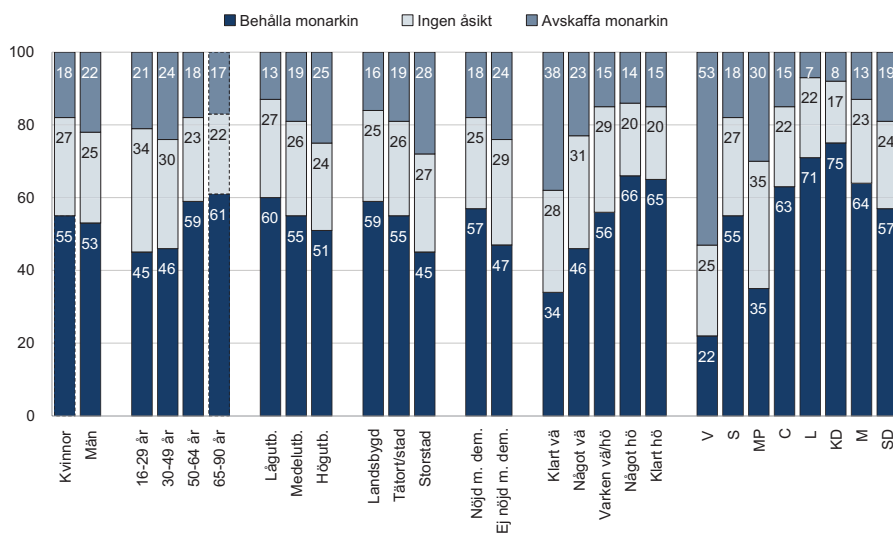
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009–2022.

Jämförelser mellan olika gruppers inställning till monarkin visar att uppslutningen bakom monarkin är större bland äldre än bland yngre. I genomsnitt anser 46 procent av gruppen 16–49-åringar att monarkin ska behållas medan motsvarande andel i gruppen 50–90-åringar är cirka 60 procent (se figur 2). Yngre är dock inte mer benägna att vilja *avskaffa* monarkin jämfört med äldre. Istället saknar de i större utsträckning åsikt i frågan. Vidare är lågutbildade mer benägna att stödja monarkin jämfört med högutbildade, ett resultat som i viss mån samvarierar med ålder då gruppen lågutbildade inkluderar en stor andel äldre individer. Landsbygdsbor är i sin tur mer benägna att vilja behålla monarkin än storstadsbor. Det är också bland storstadsbor som den största andelen som vill avskaffa monarkin hittas, 28 procent. I övrigt är personer som uttrycker nöjdhet med hur demokratin fungerar i Sverige mer positiva till att behålla monarkin jämfört med personer som inte är nöjda med demokratin.

De största skillnaderna i stödet för monarkin är dock knutna till subjektiv vänsterhögerposition och partisympati. Mest rojalistiska är personer som identifierar sig som ståendes något eller klart till höger (figur 2). Bland dessa anser 65–66 procent att monarkin ska bevaras. Drygt hälften av gruppen som varken placerar sig till vänster eller till höger är av samma åsikt. I gruppen något till vänster uppger 47 procent att monarkin ska bevaras. Minst rojalistiska är personer som står klart till vänster, där var tredje person, 34 procent, stödjer förslaget om att värna monarkin, medan 38 procent är för att avskaffa monarkin. Sett till partisympati har Vänsterpartiets sympatisörer den mest kritiska inställningen till monarkin. Tjugotvå procent vill bevara monarkin, medan en knapp majoritet, 53 procent, vill att monarkin avskaffas. Mest rojalistiska är personer som sympatiserar med Kristdemokraterna,

där 75 procent stödjer monarkin. Därefter följer Liberalernas sympatisörer med 71 procent. Även sympatisörer till Sverigedemokraterna, Moderaterna, Centerpartiet och Socialdemokraterna är huvudsakligen för monarkins bevarande.

Figur 2 Stödet för att behålla eller avskaffa monarkin, efter kön, ålder, utbildningsnivå, boendeområde, nöjdhet med den svenska demokratin, vänsterhögerposition samt partisympati, 2022 (procent)

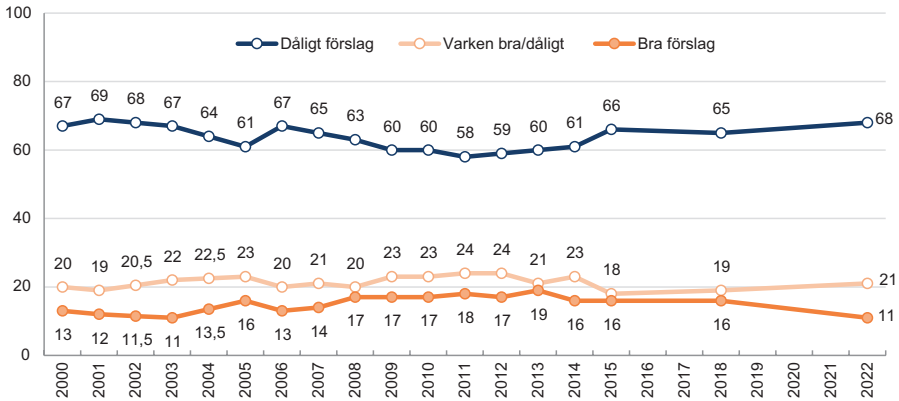
Kommentar: Frågan lyder 'Tycker du att Sverige ska behålla eller avskaffa monarkin?'. Svarsalternativen framgår av figuren. Procentbasen utgörs av de som besvarat frågan. Minsta antal svar är 72 (KD-sympatisörer) och 73 (L-sympatisörer).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

Svarspersonerna har även fått ta ställning till förslaget om att införa republik med vald president i Sverige. Det huvudsakliga mönstret faller ut på samma sätt som inställningen till att bevara/avskaffa monarkin. En klar majoritet menar att förslaget om att införa republik är dåligt, en uppfattning som varit dominerande under mer än två decennier. Noterbart är dock att det är en högre andel som anser att det vore dåligt att införa republik, 68 procent, jämfört med andelen som vill behålla monarkin, 54 procent (figur 1 och 3). Likaså är andelen som menar att det är ett bra förslag att införa republik lägre än andelen som vill avskaffa monarkin, 11 jämfört med 20 procent. Det tycks vara så att alternativet där det tydligare framgår vad som står på spel – republik och president istället för det befintliga statsskicket – gör människor mindre benägna att vilja ändra styrelseskick. Av dem som på den tidigare monarkifrågan har svarat att monarkin bör avskaffas, är det drygt en fjärdedel (28 procent) som anser att förslaget om att införa republik är dåligt (se

appendix, tabell i). Andelen är något högre bland yngre personer och bland kvinnor. Bland dem som svarade att de inte har någon åsikt i monarkifrågan, är det drygt hälften som uttrycker en negativ inställning till att införa republik i Sverige.

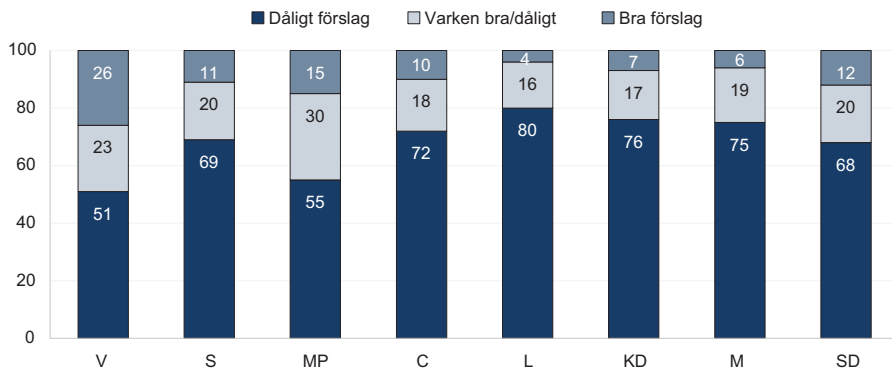
Figur 3 *Inställning till att införa republik med vald president, 2000–2022 (procent)*

Kommentar: Frågan lyder 'Nedan finns ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilket är din åsikt om vart och ett av dem? Införa republik med vald president', med svarsalternativen 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag', 'Mycket dåligt förslag'. I figuren är de två positiva resp. negativa svaren sammanslagna. Antalet svar har varierat mellan som minst 1 524 (2012) och som mest 1 816 (2003). År 2022 svarande 1 674 personer.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2000–2022.

Minst positiva till att införa republik är inte helt oväntat sympatisörer till mitten- respektive högerpartierna (figur 4). Bland Liberalernas sympatisörer anser 80 procent att förslaget om republik är dåligt. Motsvarande andel bland sympatisörer till Moderaterna, Kristdemokraterna och Centerpartiet ligger mellan 72–76 procent. Socialdemokraternas och Sverigedemokraternas sympatisörer kommer strax därefter, med 69 respektive 68 procent. Värt att notera är att drygt hälften av Vänsterpartiets sympatisörer anser att förslaget om att införa republik är dåligt. Samtidigt är det drygt hälften som är av åsikten att monarkin bör avskaffas (se figur 2). Gruppens svar på de båda frågorna går i relativt stor utsträckning i samma åsiktsriktning. Det finns dock avvikelser bland de V-sympatisörer som har uppgett att de vill avskaffa monarkin. Fyrtiofyra procent av dessa anser att förslaget om att införa republik är bra, medan 34 procent menar att förslaget är dåligt. Gruppen är för liten för att ytterligare nedbrytningar ska ge tillförlitliga resultat, men det finns indikationer på att V-sympatisörer som är nöjda med hur demokratin fungerar och har en kritisk inställning till monarkin är mindre benägna att se införandet av republik som en lösning.

Figur 4 Inställning till att införa republik med vald president, efter partisympati, 2022 (procent)

Kommentar: Frågan lyder 'Nedan finns ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilket är din åsikt om vart och ett av dem? Införa republik med vald president', med svarsalternativen 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag', 'Mycket dåligt förslag'. I figuren är de två positiva resp. negativa svaren sammanslagna. Minsta antal svar är 71 (L- respektive KD-sympatisörer).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

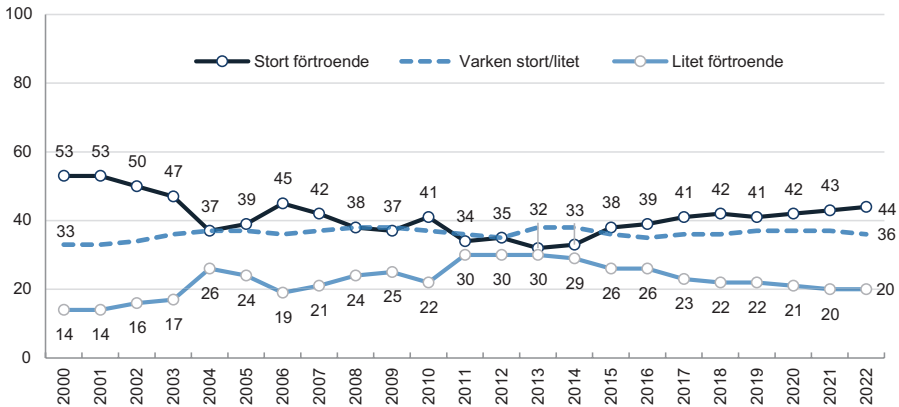
Stabilt förtroende för kungahuset

Ytterligare ett sätt att bedöma folkets stöd för monarkin är att beakta förtroendet för den verksamhet som är förknippad med kungahuset. I den nationella SOM-undersökningen undersöks hur stort förtroende allmänheten har för centrala samhällsinstitutioner, däribland kungahuset. I 2022 års undersökning uppgav 44 procent att de hade mycket eller ganska stort förtroende för hur kungahuset sköter sitt arbete. Drygt en tredjedel, 36 procent, svarade att de varken hade stort eller litet förtroende medan var femte person, 20 procent, uppgav sig ha ganska eller mycket litet förtroende (figur 5).

Sett över tid har det skett vissa fluktuationer i förtroendet för kungahuset. Andelen som har stort förtroende har dock alltid legat högre än andelen som har lågt förtroende. I figur 5 framgår hur förtroendet har förändrats mellan 2000–2022. Resultaten visar att förtroendet var som högst i början av 00-talet då andelen förtroendefulla var drygt 50 procent. Förtroendet dalade sedan kraftigt 2004 efter att kungen gjort ett kritiserat uttalande om förhållandena i sultanatet Brunei (se Nilsson, 2020). Förtroendekurvan pekade åter uppåt 2006, året då kung Carl XVI Gustaf firade sin sextionde födelsedag. Därefter skedde en successiv nedgång fram till 2013/2014, med undantag för en tillfällig uppgång 2010 då kronprinsessparet vigdes. Den hittills lägsta förtroendenivån uppmättes 2013, då förtroendet låg på 32 procent. Det året var också differensen mellan andel stort förtroende och andel litet förtroende som minst, två procentenheter. Sedan 2015 har dock differensen

mellan de förtroendefulla och de förtroendelösa successivt ökat, och 2022 ligger spannet på ungefär på samma nivå som 2006. Det återstår att se om jubileumsåret 2023, då kungen firar 50 år som Sveriges regent, kommer att påverka folkets förtroendebedömningar.

Figur 5 Förtroende för hur kungahuset sköter sitt arbete, 2000–2022 (procent)

Kommentar: Frågan lyder 'Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?', med svarsalternativen 'Mycket stort förtroende', 'Ganska stort förtroende', 'Varken stort eller litet förtroende', 'Ganska litet förtroende', 'Mycket litet förtroende'. Figuren visar andel mycket stort/ganska stort förtroende. Antalet svar har varierat mellan som minst 3 114 (2015) och som mest 5 000 (2014). År 2022 svarade 3 318 personer.

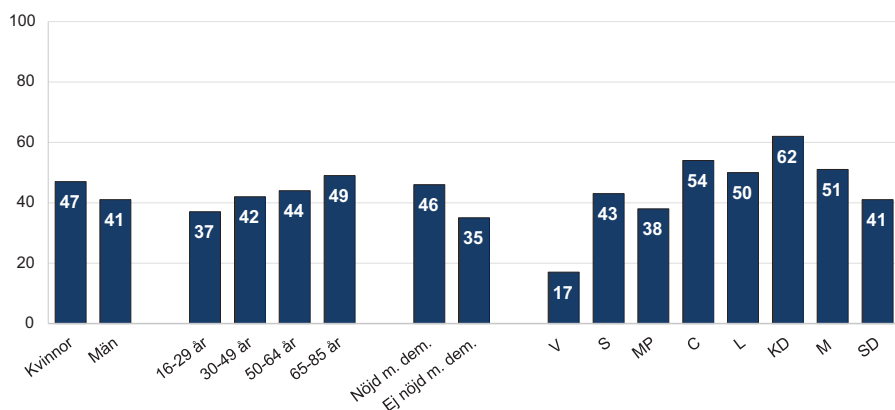
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2000–2022.

Förtroendet för kungahuset följer samma mönster som inställningen till monarkins vara eller icke vara. Kvinnor, äldre och personer som är nöjda med demokratin har något större förtroende än män, yngre och de som är mindre nöjda med demokratin (figur 6). Fyrtiosju procent av kvinnorna och 41 procent av männen uppger sig ha stort förtroende. Bland unga under 30 år har 37 procent förtroende, medan andelen förtroendefulla i gruppen 65–90 år är 49 procent – en förtroendedifferensen om 12 procentenheter. Om hänsyn tas till både ålder och kön framträder skillnader inom vissa åldersgrupper, då främst mellan äldre kvinnor och äldre män. Bland kvinnor över 65 år har en majoritet, 55 procent, stort förtroende för kungahuset, en andel som bland män i samma åldersgrupp är 43 procent. När det gäller nöjdhet med demokratin och förtroende för kungahuset, uttrycker 46 procent av de nöjda stort förtroende för kungahuset medan motsvarande andel bland de missnöjda är 35 procent.

De största skillnaderna i allmänhetens förtroendebedömningar är dock förknippade med partisynpat. Lägsta andel förtroendefulla hittas bland Vänsterpartiets

sympatisörer, där endast 21 procent säger sig ha stort förtroende för kungahuset. Hos sympatisörer till Socialdemokraterna, Miljöpartiet och Sverigedemokraterna är andelen med stort förtroende 43, 38 respektive 41 procent. De partier vars sympatisörer i sin tur har ett förtroende som tangerar eller ligger ovanför 50-procentsstrecket är Liberalerna, där hälften av sympatisörerna har stort förtroende för kungahuset, Moderaterna med 51 procent stort förtroende, Centerpartiet med 54 procent stort förtroende samt Kristdemokraterna, vars sympatisörer har det största förtroendet av samtliga grupper, 62 procent.

Figur 6 Andel stort förtroende för kungahuset, efter kön, ålder, nöjdhet med den svenska demokratin och partisympati, 2022 (procent)

Kommentar: Frågan lyder 'Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?'. Svartalternativen var 'Mycket stort förtroende', 'Ganska stort förtroende', 'Varken stort eller litet förtroende', 'Ganska litet förtroende', 'Mycket litet förtroende'. Figuren visar andel mycket stort/ganska stort förtroende. Minsta antal svar är 145 (KD-sympatisörer).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

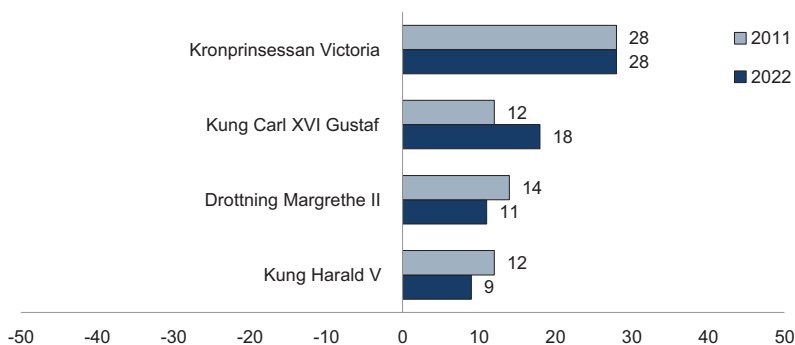
Kungens popularitet har ökat – men kronprinsessan toppar listan

Den sista delen av det här kapitlet om allmänhetens inställning till monarkin, granskar hur gillade eller ogillade de skandinaviska kungligheter är. SOM-institutet har länge ställt frågor om hur stor kännedom människor har om olika makthavare och hur gillade eller ogillade de är. Den nationella SOM-undersökningen mäter årligen svenska partiledares popularitet och med (o)jämn mellanrum har även internationella ledare omfrågats. Frågan kan beskrivas som ett slags känslotermometer, där svarspersonerna med utgångspunkt i en elvgradig skala från -5 (ogillar starkt) till +5 (gillar starkt) får uppge hur starkt de känner för olika personer. Åren 2011 respektive 2022 har skalan använts för att mäta hur populära olika kungligheter är, med särskilt fokus på de skandinaviska länderna. I analyserna som följer är skalan

normerad mellan -50 och +50. Kungligheter som omfrågats är kung Carl XVI Gustaf samt kronprinsessan Victoria (Sverige), drottning Margrethe II (Danmark), kung Harald V (Norge) och drottning Elizabeth II (Storbritannien). Då Elizabeth II gick ur tiden ungefär när 2022 års SOM-undersökning skickades ut, och kung Charles III därmed formellt var Storbritanniens regent under undersökningens fältperiod, redovisas inte den framlidna drottningens popularitetssiffror.

Mest populär bland kungligheter är kronprinsessan Victoria (+28), följt av kung Carl XVI Gustaf (+18) (figur 7). Därefter följer Danmarks drottning Margrethe II (+11) och Norges kung Harald V (+9). De svenska kungligheter är mycket välkända bland svarspersonerna, endast en procent uppger att de inte känner till dem. För de två andra monarkerna är andelen som saknar kännedom 12 respektive 14 procent. Jämfört med 2011 är populariteten hos drottning Margrethe II och kung Harald V marginellt lägre 2022. Den svenske kungens popularitet har däremot ökat något mellan 2011 och 2022 – från +12 till +18. Kronprinsessan Victorias popularitet är oförändrad. Av samtliga offentliga personer vars popularitet har mätts i de nationella SOM-undersökningarna sedan 1986 är det hittills ingen som har varit lika populär som Sveriges kronprinsessa. År 2011 nådde visserligen Norges dåvarande statsminister Jens Stoltenberg och USA:s dåvarande president Barack Obama höga popularitetssiffror (+24 och +23)¹, men för de allra flesta har popularitetsnivåerna legat betydligt lägre (se Oleskog m.fl, 2021). Svenska partiledare, vars popularitet mäts årligen, ligger exempelvis ofta strax över eller strax under nollpunkten (Svenska trender, 2022).

Figur 7 Skandinaviska kungligheters popularitet hos allmänheten, 2011 och 2022 (medeltal)

Kommentar: Frågan lyder 'Den här frågan gäller hur mycket man allmänt sett gillar respektive ogillar några europeiska kungligheter. Var skulle du vilja placera dem på nedanstående skala?'. Svarsskalan är 11-gradig och går från -5 (ogillar starkt) till +5 (gillar starkt), med 0 som mittpunkt. I figuren är skalan normerad mellan -50 och +50. Det har även varit möjligt att svara 'Personen är okänd för mig'. År 2022 har en procent uppgett att de inte känner till kronprinsessan Victoria, en procent Carl XVI Gustaf, 12 procent Margrethe II, 14 procent Harald V. Antal svar 2022 är 1 700.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011 och 2022.

Tabell 1 Skandinaviska kungligheters popularitet hos allmänheten, efter kön, ålder, nöjdhet med den svenska demokratin, inställning till monarkin och partisympati, 2022 (medeltal)

	Kron- prinsessan Victoria	Kung Carl XVI Gustaf	Drottning Margrethe II	Kung Harald V	Antal svar
KÖN					
Kvinnor	+31	+19	+13	+10	887
Män	+25	+18	+10	+9	807
ÅLDER					
16–29 år	+20	+13	+5	+3	204
30–49 år	+26	+16	+6	+5	482
50–64 år	+29	+18	+11	+9	444
65–90 år	+32	+22	+17	+14	570
NÖJD MED DEMOKRATIN					
Mycket/ganska nöjd	+30	+19	+12	+9	1 246
Inte särskilt/inte alls nöjd	+24	+16	+10	+9	428
INSTÄLLNING TILL MONARKIN					
Behålla monarkin	+39	+24	+22	+19	918
Avskaffa monarkin	+3	-16	-1	-1	336
PARTISYMPATI					
V	+15	+3	+4	+2	133
S	+29	+18	+11	+9	529
MP	+22	+8	+7	+4	95
C	+31	+18	+12	+9	113
L	+32	+23	+15	+9	73
KD	+34	+29	+15	+14	71
M	+33	+23	+14	+12	327
SD	+29	+23	+12	+12	234

Kommentar: Frågan lyder 'Den här frågan gäller hur mycket man allmänt sett gillar respektive ogillar några europiska kungligheter. Var skulle du vilja placera dem på nedanstående skala?'. Svarsskalan är 11-gradig och går från -5 (ogillar starkt) till +5 (gillar starkt), med 0 som mittpunkt. I figuren är skalan normerad mellan -50 och +50. Det har även varit möjligt att svara 'Personen är okänd för mig'. En procent uppger att de inte känner till kronprinsessan Victoria, en procent Carl XVI Gustaf, 12 procent Margrethe II, 14 procent Harald V.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

Kronprinsessan Victoria är särskilt populär hos kvinnor, äldre, sympatisörer till Centerpartiet, Liberalerna, Kristdemokraterna och Moderaterna samt hos dem som anser att Sverige ska bevara monarkin (tabell 1). I den sistnämnda gruppen når kronprinsessan en popularitetsnivå om +39. Jubilarer kung Carl XVI Gustaf är i sin tur populärast hos sympatisörer till Kristdemokraterna (+29). När hänsyn tas till svarspersonernas kön, ålder och inställning till monarkin, visar sig de högsta popularitetsbedömningarna finnas hos äldre kvinnor som stödjer monarkin: +44 för kronprinsessan Victoria och +35 för kung Carl XVI Gustaf.

Monarken sitter säkert på tronen

I en modern demokrati som vilar på principen om alla människors lika värde och styrelse av folket, för folket och genom folket, ter sig arvsmonarkin som en anakronism – en relik från svunna tider. Statskicket är dock fast förankrad enligt demokratins praktik, och flera av världens äldsta och mest stabila demokratier är konstitutionella monarkier. I de skandinaviska länderna har statskicket precis som i andra europeiska monarkier ett utbrett stöd i befolkningen. Resultaten i det här kapitlet visar att uppslutningen bakom den svenska monarkin är fortsatt stark. Förtroendet för kungahuset har under flera år legat på en stabil nivå och förslaget om att införa republik avvisas av i stort sett alla samhällsgrupper. Även bland dem som är allra mest kritiska mot monarkin, sympatisörer till Vänsterpartiet, finns trots allt ett visst stöd för att behålla monarkin. En bidragande faktor till det stora stödet är – utöver det faktum att Sverige har en lång tradition som monarki – sannolikt monarkins relation till den politiska makten. Den svenska monarken är den enda av Europas konstitutionella monarkiers statschefer som har en renodlad ceremoniell och representativ funktion. Forskare inom konstitutionell rätt har lyft fram Sverige som exempel på en demokratisk parlamentarisk monarki, där statschefen är helt frikopplad från den politiska makten och därmed kan representera och omfatta alla samhällsgrupper (Bulmer, 2014; Stepan m.fl., 2014; Berceanu, 2019).

Därtill har frågan om det övergripande statskicket – om Sverige ska förbli monarki eller övergå till republik – sedan 1970-talets Grundlagsberedning oftast lyst med sin frånvaro i politiska sammanhang, inte minst efter införande av full kognatisk tronföljd 1980 (Eriksson & Wängmar, 2005). Frågan har varken tagits upp i senare års demokratiutredningar (SOU 2000:1; SOU 2016:5) eller i Grundlagsutredningen (SOU 2008:125). Det förekommer förvisso motioner i frågan, men det pågår inget partiöverskridande arbete för att driva frågan om att Sverige ska bli en republik med folkvald statschef. Sett till partiernas nuvarande inställning, är den dominerande ståndpunkten att monarkin ska bevaras (Andersson, 2022). Det svenska kungahuset har således både folkligt och politiskt stöd, en faktor som har lyfts fram som en av nycklarna till att konstitutionella monarkier kunnat bestå i den moderna demokratin (Hazell & Morris, 2020a, 2020b).

Stödet för monarkin kan dock rasa fort. Klavertramp, moraliskt eller etiskt tvivelaktigt agerande respektive överskridande av konstitutionella befogenheter har visat sig kunna sätta monarkier i gungning. Det kanske framför allt har varit signifikant för en del andra europeiska monarkier (Hazell & Morris, 2020a), men även i Sverige har det i perioder blåst kyliga vindar runt kungahuset. Vindstyrkan har än så länge aldrig varit så stark att den lyckats kullkasta monarkin. Givet den popularitet som karakteriserar Sveriges nästkommande regent, kronprinsessan Victoria, torde det finnas goda möjligheter för monarkin att stå stark ytterligare en tid framöver.

Appendix

Tabell i *Inställning till att införa republik med vald president efter åsikt om att behålla eller avskaffa monarkin, 2022 (procent)*

	Behålla eller avskaffa monarkin		
	Behålla monarkin	Avskaffa monarkin	Ingen åsikt
<i>Införa republik med vald president</i>			
Bra förslag	1	46	6
Varken bra/dåligt	9	26	42
Dåligt förslag	90	28	52
Antal svar	908	333	424

Kommentar: Frågorna lyder 'Tycker du att Sverige ska behålla eller avskaffa monarkin?' samt 'Nedan finns ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilket är din åsikt om vart och ett av dem? Införa republik med vald president'. Svartalternativen för det första förslaget framgår av tabellen. För det andra förslaget är svartalternativen 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag', 'Mycket dåligt förslag'. I tabellen är de två positiva resp. negativa svaren sammanslagna.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

Not

¹ Mätningen gjordes några få månader efter terrorattentatet på norska Utøya 2011, vilket kan ha påverkat Stoltenbergs popularitetsiffror.

Referenser

- Alexander, James (2021). Three arguments relevant to the history and theory of monarchy. *History of European Ideas*, 2021: 1914378.
- Anckar, Carsten (2021). Constitutional monarchies and semi-constitutional monarchies: a global historical study, 1800–2017. *Contemporary Politics*, 27(1): 23–40.

- Andersson, Ulrika (2022). Länge leve monarkin? I Ulrika Andersson, Henrik Oscarsson, Björn Rönnerstrand & Nora Theorin (red), *Du sköra nya värld*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Andeweg, Rudy B., Irwin, Galen A. & Tom Louwerse (2020). *Governance and Politics of the Netherlands*. London: Bloomsbury Publishing.
- Berceanu, Bogdan (2019). The Role of the Monarch as Head of the State in the Contemporary Era. Comparative Analysis on the Constitutional Monarchies from Europe. *Proceedings of 6th ACADEMOS Conference 2019 International Political Science Conference "Political and Economic Unrest in the Contemporary Era"*. <https://ssrn.com/abstract=3706850>
- Beenakker, Emile & Sjoerd E. Xijlstra (2021). Legislation in the Netherlands. I Ulrich Karpen & Helen Xanthaki (red), *Legislation in Europe: A country by country guide*. London: Bloomsbury Publishing.
- Bulmer, Elliot W. (2017). Constitutional monarchs in parliamentary democracies. Second edition. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA).
- von Daniels, Detlef (2018). On monarchy. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 21(4): 456–477.
- DCPA 2022 c.11 (2022). Dissolution and Calling of Parliament Act 2022, 2022 c.11. United Kingdom Legislation.
- Economist Intelligence/EUI (2023). *Democracy Index 2022. Frontline democracy and the battle for Ukraine*. London, New York, Hongkong, Gurgaon & Dubai: The Economist Intelligence Unit Ltd. <https://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/DI-final-version-report.pdf>
- Eriksson, Marie & Erik Wängmar (2005). Vägen till kvinnlig tronföljd 1952–1980. *Scandia*, 2: 265–336.
- Frieden, Luc (2009). Luxembourg: Parliament abolishes royal confirmation of laws. *International Journal of Constitutional Law*, 7(3): 539–543.
- FTPA 2011 c.14 (2011). Fixed-term Parliaments Act 2011, 2011 c.14. United Kingdom Legislation.
- Hazell, Robert (2015). The United Kingdom. I Brian Galligan & Scott Brenton (red), *Constitutional conventions in Westminster systems: Controversies, changes and challenges*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hazell, Robert (2020a). Constitutional functions of the monarchy – Introduction. I Robert Hazell & Bob Morris (red), *Role of monarchy in modern democracy: European monarchies compared*. Oxford: Hart Publishing.
- Hazell, Robert (2020b). The Royal Family’s lack of human rights. I Robert Hazell & Bob Morris (red), *Role of monarchy in modern democracy: European monarchies compared*. Oxford: Hart Publishing.
- Hazell, Robert & Bob Morris (2020a). Towards a New Theory of European Monarchy. I Robert Hazell & Bob Morris (red), *The Role of monarchy in modern democracy: European monarchies compared*. Oxford: Hart Publishing.

- Hazell, Robert & Bob Morris (2020b). European monarchies: guardians of democracy? *The Political Quarterly*, 91(4): 841–845.
- Hernández, Enrique, Torre, Margarita & Antoni-Italo De Moragas (2021). The crown: a survey about the Spanish monarchy. *Political Research Exchange*, 3(1): 1938149.
- Heuschling, Luc (2020). Luxembourg: Grand Duke Henri's refusal, in 2008, to sign the bill legalising euthanasia. I Robert Hazell & Bob Morris (red), *The Role of monarchy in modern democracy: European monarchies compared*. Oxford: Hart Publishing.
- Ipsos (2022). Monarchy/Royal Family Trends – Monarchy v Republic 1993–2022. <https://www.ipsos.com/en-uk/monarchyroyal-family-trends-monarchy-v-republic-1993-2022>
- Jessurun d'Oliveira & Hans Ulrich (2012). The EU and its monarchies: influences and frictions. *European constitutional law review*, 8(1): 63–81.
- Kongehuset (2022). Release: Changes in titles and forms of address in the Royal Family. Publicerad 28 september 2022. <https://www.kungehuset.dk/en/press/press-release-changes-in-titles-and-forms-of-address-in-the-royal-family>
- Krunke, Helle (2021). Legislation in Denmark. I Ulrich Karpen & Helen Xanthaki (red), *Legislation i Europe: A country by country guide*. London: Bloomsbury Publishing.
- Kungahuset (2019). Kommuniké från H.E. Riksmarskalken gällande förändringar inom Det Kungl. Huset. Publicerad 7 oktober 2019.
- Lane, Jan-Erik (1996). *Constitutions and political theory*. Manchester: Manchester University Press.
- Oleskog Tryggvason, Per, Oscarsson, Henrik & Freja Wessman (2021). Ledare vi gillar och ogillar. I Ulrika Andersson, Anders Carlander, Marie Grusell & Patrik Öhberg (red), *Ingen anledning till oro (?)*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Mortimore, Roger (2020). Polls and public opinion. I Robert Hazel & Bob Morris (red), *The Role of monarchy in modern democracy: European monarchies compared*. Oxford: Hart Publishing.
- Nilsson, Lennart (2017). Monarkins legitimitet i Sverige och Danmark. *Dixikon*, 27 april 2017. <https://www.dixikon.se/monarkins-legitimitet-i-sverige-och-danmark/>
- Nilsson, Lennart (2020). The legitimacy of the Swedish monarchy: The different perceptions of parliamentarians, journalists and the people. I Robert Hazel & Bob Morris (red), *The Role of monarchy in modern democracy: European monarchies compared*. Oxford: Hart Publishing.
- Rehling Larsen, Signe (2021). Varieties of constitutionalism in the European Union. *The Modern Law Review*, 84(2): 477–502.

- Schleiter, Petra, Belu, Valerie & Robert Hazell (2017). Hung parliaments and the need for clearer rules of government formation. *The Political Quarterly*, 88(3): 404–411.
- Seaton, Jean (2020). The Monarchy, 'Popularity', Legitimacy and the Media. I Robert Hazel & Bob Morris (red), *The Role of monarchy in modern democracy: European monarchies compared*. Oxford: Hart Publishing.
- SOU 2000:1 (2000). *En uthållig demokrati. Politik för folkstyrelse på 2000-talet. Demokratiutredningens betänkande*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2008:125 (2008). En reformerad grundlag. Betänkande av Grundlagsutredningen. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2016:5 (2016). *Låt fler forma framtiden! Betänkande av 2014 års Demokratiutredning – Delaktighet och jämlikt inflytande*. Stockholm: Wolters Kluwers.
- Stepan, Alfred, Linz, Juan J. & Juli F. Minoves (2014). Democratic Parliamentary Monarchies. *Journal of Democracy* 25(2): 35–51.
- Stortinget (2022). Voteringsoversikt for sak: Grunnlovsforslag om endering i §§ 1, 3 til 9, 11 til 15, 17 til 32, 34 til 37, 39 til 41, 43 til 48, 62, 67 til 69, 74 til 82, 86 og 121 (om republikk) <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/Voteringsoversikt/?p=81236&dnid=1>
- Svanberg, Mikael (2013). Demokratisyner på kollisionskurs: Debatten inför författningsreformen 1974. Politiska och historiska studier 2013:1. Karlstad: Karlstads universitet.
- Svensk författningssamling/SFS 1974:152. *Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform*.
- Svenska trender (2022). Svenska trender 1986–2021. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Tridimas, George (2016). On the overthrow or endurance of Kings. *Constitutional Political Economy*, 27(1): 41–65.
- Tridimas, George (2021). Constitutional monarchy as power sharing. *Constitutional Political Economy*, 32: 431–461.
- Tweede Kamer (2023). The formation process. Tweede Kamer. Der Staten-Generaal. <https://www.houseofrepresentatives.nl/formation-process>
- V-Dem Institute (2023). Democracy Report 2023. Defiance in the Face of Autocratization. Göteborg: Göteborgs universitet. https://www.v-dem.net/documents/29/V-dem_democracyreport2023_lowres.pdf
- Wenander, Henrik (2020). The King and public power in the minimalist monarchy of Sweden. I Robert Hazell & Bob Morris (red), *The Role of monarchy in modern democracy: European monarchies compared*. Oxford: Hart Publishing.
- Wiszowaty, Marcin Michal (2021). Constitutional (Mixed) Monarchy. I James Cremades & Christina Hermida (red), *Encyclopedia of Contemporary Constitutionalism [Elektronisk resurs]*. Springer Int. Publishing.